

Zalai Közlöny 1896.05.23. 1-2. oldal, alsó cikk

Zalai Közlöny 1896.05.30. 1-2. oldal, alsó cikk

Zalai Közlöny 1896.06.06. 1-2. oldal, alsó cikk

Nagy-Kaniza város története.

Írta: HALIS ISTVÁN.

A Zala vármegyében fekvő Kanizsa városnak régi neve Kenesa volt, s még e néven fordul elő egész a XIII. századig.

A Kenesa nevet a történetírók ugyanazonosnak tartják a szláv Kenezu (népfőnök) szóval, s ebből következtetik, hogy az itt volt szláv fejedelemségben már a magyarok bejövetele előtt szerepelt Kanizsa. T. i. a mostani Zalamegye területe keresztény szláv fejedelemség volt, mert a honfoglalás előtt Alsó-Pannoniának Szala folyó melletti területét Lajos frank király adományozta Privina nevű szláv zsupánnak, ki elhagyta ősei hitét és megkeresztelkedett.

Privina hittérítő papokat kért a salzburgi érsektől (kinek megyéjéhez tartozott Pannonia) és a papok pihenést nem ismerő buzgósággal terjesztették a keresztény vallást az egész fejedelemségben, s lehet, hogy a szláv zsupánságban népfőnök helye volt Kanizsa.

De erről nincsenek adataink.

Annyi bizonyos, hogy a honfoglalás után Kanizsa az Osl család tulajdonában volt, mely nemzetség a 108 magyar törzs egyike volt – (Az Osl családot szláv eredetűnek is állítják, mely a honfoglalás idején beleolvadt a magyar nemzettestbe.)

Az Osl törzsnek egyik tagja, Lőrincz mester, a kanizsai birtokra királyi adományozást nyert 1324-ben, és birtoka után felvette a Kanizsai családnevet.

A Kanizsai család vagyon és méltóság tekintetében lassankint a leghatalmasabbak közé emelkedett.

Így a családalapító Osl Lőrinc már Zalamegye főispánja volt.

A Kanizsaiak közül később is igen sokan viseltek magas méltóságokat.

Kanizsai Miklós (1387-1391) Zala, Vas és Sopron vármegyék főispánja, majd tárnok mester volt. Kanizsai Istvánt, ki a székelyek ispánja és főajtónálló is volt, egy 1397-ben kelt oklevél Somogy megye főispánjának írja. Ez a Kanizsai István különben kegyence volt Mária és Erzsébet királynéknak, kikért rabságot is szenvedett, mikor 1386-ban Diakovárnál elfogták. Azután pedig királyát Zsigmondot kísérte, mikor ez a nikápolyi csata után bujdosott.

Kanizsai János Zalamegye főispánja, (1391-től) esztergomi érsek és kir. cancellár volt. A franciscanus szerzeteseket Kanizsára letelepítette, 1415-ben nekik templomot és zárdát építtetett. (E zárdából a törökök 1600-ban, – Kanizsa elfoglalása után, – a szerzeteseket kiűzték, s mostani zárdájuk és templomuk Kanizsa várának tégláiból épült, mikor a töröktől visszavett várat Lipót parancsára 1702-ben lerombolták.)

Kanizsai György Vasvármegyei főispán volt az 1405. esztendőben, mikor az örvényesi (Kapornak melletti) paulinusoknak sok jószágot adott Zalában.

Kanizsai László Sopronmegye főispánja (1432 –1434.) már nagyon gazdag ember volt, kit Zsigmond király arra kért, hogy saját költségén sereget állítson ki. „ígérjük ha kérésünket és parancsolatunkat teljesíted, azon költségeidért, melyeket kell tenned, olyan jutalmat adok, amilyennel méltán megelégedhetsz, és fiaid is a jutalmak édességét kóstolván, éretted az örök Isten előtt könyöröghetnek” írta neki Zsigmond király Siena városából 1433-ban.

Egy másik Kanizsai László (ki Kanizsai Ferencnek, a család utolsó férfi tagjának volt atyja) Zala és Vas megye főispánja s ezenkívül Horvátország bánja volt. Ekkor már, mint az egykorú oklevél mondja „különböző tartományokban fekvő” rengeteg vagyonnal bírt a Kanizsai család, melyeket részint csere, részint foglalás, részint adományozás útján szereztek. Valamikor övék volt Zala-Egerszeg is, de ezt elcserélték a veszprémi püspökkel Sormásért és Szepetnekért. Kanizsának pedig egész vidéke az ő birtokukat képezte. Így a többek között Lasnak, Palin, Újudvar, Szeglaki-Szent-Miklós és Bille.

Ez a Kanizsai László buzgó híve lévén Zápolya János magyar királynak, „miután a Kanizsai család férfi tagjai az Úrban elhunytak”, – a megmaradt egyetlen leányt Kanizsai Orsolát, királyunk fiúsította 1532-ben „néhai Kanizsai László, úgy a közelebb elhalt Ferenc fia várai, kastélyai, városai, falui, pusztái, szóval összes jószágaiban, nehogy ezek ellenségünknek Ferdinánd királynak kezére jussanak.”

Nagy hiábanvalóság lőn ez a királyi óvás, mert a fiúsított Kanizsai Orsola férje már meghódolt Ferdinándnak összes jószágaival együtt.

Ugyanis Magyarország ez időszaki leggazdagabb hajdonát Kanizsai Orsolát, mikor még 14 éves vala, feleségül vette Nádasdy Tamás. A nemzeti király híve volt Nádasdy, másként nem is kapta volna meg Orsolát, de később Ferdinándnak leghódolóbb embere és az ország nádorispánja lett.

Kanizsai Orsola mint a feleség volt, kit férje tanított meg az írás tudományára, s kinek levelei az akkori magyar családi életről becses adatokat nyújtanak.

Hazánkat ez időben végső pusztulással fenyegették a törökökkel folytatott szakadatlan harcok. Kanizsa lakóit is – mint az ország egyéb vidékbeli lakóit, – öldösték és csapatonként vitték rabságba a győztes törökök. A házakat leégették, a marhákat elrabolták.

Szolimán szultán 1532. évi hadjárata alatt Kanizsáról rabságba hurcolták Huszti Györgyöt ki keserves rabságának ideje alatt az egész európai és ázsiai török birodalmat végig kalandozta, s eljutott egészen az Indus vizéig. E korszak híres utazója lőn Huszti, ki le is írta viszontagságos életét és szomorú utazásait.

A török pusztítások ideje alatt Nádasdy Tamás és felesége ráérnek könyvnyomtató műhelyt felállítani egy másik birtokukon, a vas megyei Új-Szigeten (1537-ben) s itt nyomtatott az első magyarnyelvű könyv Magyarországon: az *Uy Testamentum Magar nelwen*. (Megjelent 1541-ben Sylvester János szerzőtől.)

Kanizsa kevés ideig maradt a Nádasdy család birtokában, mert (1566. évben) özvegy Nádasdy Tamásné odaadta Kanizsát a királynak s ezért cserében megkapta a Kőszeg mellett fekvő Borsmonostort és a Nyitra vármegyében fekvő

Csejte várát Verbó, Csejte, Kosztolán, mezővárosokat Komárnó, Solnafalva, Lezethe, Cherkon, Koritnó, Brezova, Krajna, Kosztolna, Ihura, Lubina, Hrussó, Hravhovistye, Keblia, Visnyó, Zakostolán s Vagyóc helységeket s végül Dubován és Brinz portiókat, mindenféle királyi jussal együtt Kanizsa így lőn országos (királyi) birtok.

És ekkép került Csejte vára Nádasdy Tamás egyetlen gyermekének (ki váratlanul született a házasság huszadik évében) Nádasdy Ferenc kir. főlovászmesternek tulajdonába, Ferenc halála után pedig özvegye a hírhedt Báthory Erzsébetébe. Ha ez a csere meg nem történik, bizonyos, hogy Báthory Erzsébet legalább részben Kanizsa várában mívelte volna a „mintegy 600 szüzekkel” azon szörnyű dolgait, melyeket Sárvárott és Csejtén véghezvitt.

Kanizsa fontos határszéli positio és az akkori idők szempontja szerint elég nagy és szép város lévén, az országos kincstár annyira megerősítette, hogy egyikévé lett az ország legnevezetesebb erősségeinek, melynek leírását és rajzát a régi francia, olasz, holland, német és latin könyvekben igen gyakran megtaláljuk.

Kanizsa vára nagy akadály volt a török hódító hadjárataiban, s azért sokszor ostromolta, vagy legalább szünet nélküli apró kirohanásokkal igyekezett a várat gyöngíteni és az őrséget kevesbíteni.

Sok jó leventének vére áztatta Kanizsa földjét. A folytonos rablás és csatározás közben a török hányat végzett ki iszonyú kínzásokkal, hányat húzott karóba, hányak vágta le orrát és fülét, hány végezte életét szomorú rabságban Törökország rémes börtöneiben, hány szép asszonyt rabolt el, hány viruló hajadonnak tépte össze szűzi pártáját, – azt csak a mindentudó Isten tudná megszámlálni?

De másrészt a kanizsaiak sem maradtak adósok. A vár dobogó hídján keresztül sokszor hurcoltak megköötözött pogány csoportokat, vagy vittek a várba lándzsákra tűzött vértől csepegő tar fejeket, melyeket diadaljelül kiraktak a vár falaira.

Felgyújtott házak látása, bujdosó emberekkeli találkozások, botozások. akasztások mindennapi dolgok valának.

Emellett a döghalál is pusztított mindenfelé s 1553-ban azt írja Byki Ágoston deák Kanizsáról, hogy „Kanizsán a városban mindennap temetnek, a várbeli kapunállók közül sokan meghalának, még a szegény György mester is meghala.”

A berzenci, szigetvári, pécsi törökök orvtámadásai napirenden voltak. – A berzencei törökök Kanizsán megölték 1557-ben a szépségéről híres daliát Keglevics Pétert, majd pedig 1571-ben magát a vár kapitányt a vitéz Thury Györgyöt.

Két évvel utóbb 1573-ban a szigetvári török lepte meg Kanizsát éppen hamvazó szerdán, mikor a húshagyói tivornyától még mámoros Takaró Mihály tisztet megégették a Rácvárosban a feje fölött meggyújtott házban, egy másik tisztet Posgai Tamást Stambulba hurcolták és ott bele fojtották a tengerbe.

Az 1599. évben pedig: „egy igazhitű török fogoly a kanizsai lőporos tornyot felrobbantotta s ezáltal néhány ezer keresztény disznót a pokol mélységes fenekére küldött, önmagát pedig a szintén ez alkalommal meghalt 170 muzulmán fogollyal együtt a paradicsomba juttatta.” (Fejzi.)

Végere egy 60 ezer főből álló török és tatár hadsereg, 1600 évi szeptemberben, a Kanizsa közvetlen szomszédságában levő Bajcsa erősséget elpusztítván, minden oldalról körülkerítette Kanizsa várát.

A szorongatott várnak Rudolf császár segítségére küldött 25 ezer katonát Mercoeur Fülöp lotharingiai herceg vezérése alatt, de a vezér Szemenye táján a Mura mellett késlekedett. – Igaz ugyan, hogy miután Kanizsa kétségbeesztő helyzetét egy szökevénytől megtudta, eljött Kanizsa alá, sőt ütközetbe is bocsájtkozott többször, de végre is visszavonult s védelem és segítség nélkül itthagya a csekély várőrséget a török martalékául.

A kétségbeesett őrség szökdösni kezdett s a vár többé ellenállani nem tudván, Damad Ibrahim nagyvezér előtt kapitulált 1600. október 22-én.

Minthogy pedig a nevezetes végvárnak elvesztését mindenáron megtorolni kellett: tehát kivégezték a várőrség fejeit, mint hazaárulókat, minthogy végső kétségbeesésükben a törökkel pactáltak. Paradeiser György várparancsnok, úgy Kugler György zászlótiszt és helyettes kapitány mindegyikének levágták a jobb kezét s azután Bécsben a Hof-téren pallossal fejüket vették. Nuzs Pongrác hadbíró és főstrázsamesternek pedig előbb a nyelvét kiszakasztották, s aztán a bécsi Graben-téren felakasztották, a kitépett nyelvet a bitófára feje fölé szegezték, s holttestét 3 napig a szabadon álló akasztófán hagyták.

– Kanizsa végvárában ezután török lett az úr, s innen mint biztos fészekből hosszú kilencven esztendőig zaklatta a szomszédos vármegyék lakosait.

A keresztény sereg sokszor megpróbálta visszafoglalni Kanizsa végvárát a töröktől s az esztendők folytonos harcokban tölték el. (A többi közt az 1601. 1602. 1604. 1664. 1688. évek.)

II. Ferdinánd magyar király (még mint főherceg) 29 ezer főből álló, nagy hadsereg élén eljött (1601-ben) Kanizsára, hogy a várból kiverje a törököt.

E seregben volt 13 ezer főnyi pápai csapat, melyet VIII Kelemen pápa küldött segítségül Kanizsa várának a pogányoktól visszavételére.

Ezen hadjáratot dicsőítették az olasz és német egykorú könyvek. Pedig bizony nem volt érdemes. Ferdinánd csúfosan megszaladt a török elől, hátrahagyva ágyúit, sátrait és podgyászait. Sőt otthagya a nyomorult sebesült katonákat is minden védelem nélkül, martalékul a dühös töröknek és kiteve a rendkívül kemény tél miatt a bizonyos halálnak. A sebesült katonák (a mostani Felsőerdő és Békástói erdő között levő halmon) a fősereg háta mögött voltak sátorokban elhelyezve, – és ugyanott veszték is el rettentő nyomorúság között. Ez a hely máig is katona-temetői dülő néven fordul elő a telekkönyvben.

Amint Fejzi írja, a keresztények mintegy ezer sátrat sok zászlót, ládát, szekeket, eleséget és hadi készletet veszítettek, s Kanizsa parancsnoka Haszán basa két hónapig éjjel nappal dolgozott, hogy a zsákmányt a várba szállíthassa.

Ferdinánd gyalázatos megfutamodására a törökök ittasok lettek az örömtől és csuhajt kiabáltak Allah dicsőítése helyett. Stambulban pedig fényes diadalünnepet rendezett a szultán a kanizsai győzelemre.

De a kanizsai törökök ellen a legerősebb ostromot Zrínyi Miklós intézte (1664-ben,) ki Kanizsától 2 órai távolságban csak kevéssel előbb (1661. évben) építtette Uj-Zerin várát a törökök fékentartására és aki soha nem lankadó eréllyel sürgette Lipót császárnál a kanizsai vár megvételét.

Zrínyi hadjárata is szerencsétlenül végződött. A keresztény sereg nemmagyar vezérei csúnyán viselték magukat. Hohenloe gróf a fű növése előtt nem akarta megkezdeni az ostromot, Strozzi Péter pedig, mihelyt hírt hallott török segítőcsapatok közeledéséről: a rögtöni elszaladást indítványozta. Hiában tiltakozott Zrínyi Miklós, hiában vágta földhöz elkeseredésében kardját hiában capicitálta a vezéreket: a keresztény hadsereg elvonult Kanizsa alul, bár a várból kiszökött keresztény foglyok hírei szerint a török várórség még legfőlebb 5–6 napig tarthatta volna magát. – (Zrínyinek a királyhoz intézett jelentése szerint – Buchtler bajor tábornokot kivéve, – sem egyetlen tábornoknak, sem egyetlen tisztnek nem volt őszinte szándéka kiverni a törököt Kanizsáról.)

De még mindaz nem volt elég. Montecuccoli gróf hadvezér a Zrínyi elleni vak gyűlöletből kipurancsolta Uj-Zerin várából az őrséget és csupán németeket hagyván benn, ezek (nyilván előleges parancsra) a Kanizsáról jött ötven török elől elfutottak és Zrínyi erős várát gyalázatosan az ellenség kezére játszották.

– Zrínyi Miklós! te ragyogó tünemény! hazánk ezeréves ünnepén hálával és szeretettel adózunk emlékezetednek!

Bosnia, Horvát- és Dalmátországok zsupánjai voltak elődei a Brebiri grófok, s a török mihelyt megjelenik Európa földjén, attól fogva a Zrínyi család soha nem szűnő vitézséggel és elkeseredéssel viaskodik vele.

Mikor Zrínyi azzal foglalkozik, hogy Kanizsáról miként lehet kiverni a törököt akkor már több mint 300 esztendő óta harcol nemzetsége a törökkel.

A költő édesapja Zrínyi György is mindig Kanizsa megvétele fölött tusakodik álmatlan éjszakákon. Sohasem pihen. A kormány adós marad a hadi nép fizetésével, de Zrínyi György (éppúgy mint később fia Miklós) a magáéból fizeti őket. Saját maga beoson mint faáruló paraszt Kanizsa várába, s kikémeleli az erős várat. A török megtudja s rettegve várja támadásait a jól megerősített, ágyukkal sűrűen megrakott várfalak mögött.

A kanizsai török sokszor feldúlja Muraközt, de a Zrínyiek is verik zaklatják őt még béke idején is.

Samil basa, Kanizsa ura, egyik jelentésében keservesen panaszkodik a budai basának, hogy Zrínyi emberei sokakat leöltek.

A csáktornyai vár termei és folyosói félholdas zászlók-, görbe török kardok-, tatár kézijjak- és a töröktől elvett egyéb diadaljelvényekkel vannak dísz gyanánt túlhalmozva.

Zrínyi György a harmincéves háborúk elején meghalt 28 éves korában. Állítólag az uralkodó járvány lepte meg s ez okozta halálát de a magyar nép Wallenstein fővezért gyanúsítja, hogy megmérgezte retekkel.

Apja nyomain halad Zrínyi Miklós.

Zala és Somogy főispánja, horvát bán, kir. kamarás, főlovászmester és légrádi főkapitány volt Zrínyi Miklós a költő, kinek nemzetsége a bibliai Jáphetig visszamegy s ki nemhiában viselte a Zrínyiek híres címerét, a röpködő sasszárnyakat, mert dicső égetől, vitézségetől, zengett egész Európa, ragyogó érdemei elismerésül, önzetlen nagy szíve megjutalmazásul VII. Sándor pápa emlékpénzeket veret, és ő az egyetlen magyar vitéz, kinek tiszteletére Európa országában még életében egyházi körmeneteket tartanak.

Zrínyi Miklós Kanizsa visszavételének tervével kel fel ágyából és azzal fekszik le. A bécsi hadi tanács gyűlöli őt miként gyűlölte apját, öregapját és minden elődét.

De Zrínyi Miklós mindezek daczára ernyedetlenül zaklatja a törököket, kik egyszer majdnem elfogják, mikor a kanizsai vár alatt kémkedik 2 szolgája kíséretében. (Néhai Ipolyi Arnold püspök ennek a történeti mozzanatnak megfestését ajánlta a magyar festők figyelmébe.)

... És a hősök hőset, az édesszavú költőt, – ki a németnek naponkinti erőszakoskodását látva, kétségbeesik nemzetének jövője felett s elkeseredve azt írja, hogy nincs már a magyarnak más választása, ha a német iga alul szabadulni akar, mint Amerikába vándorolni, – összeesküvéssel vádolja halálos ellensége Montecuccoli fővezér, s megidéznek Bécsbe.

Zrínyi föl is akar menni, de eközben 1864. november 18-ikán megölik a zrínyifalvi erdőben. Máig sem tudjuk, hogy Paka István jáger lőtte-e agyon, gyalázatosan kelepccébe csalva és orvul rátámadva, – vagy pedig egy vaddisznó ölte meg.

Az elnyomott magyarok szentül hiszik, hogy bérgyilkosság okozta Zrínyi halálát és a gyilkos felfogásával egyenesen a királyt vádolják, kiről az esztergomi érsek Lippay György azt mondta elkeseredésében: „Legyen átkozott a magam két keze is, melyekkel királyi koronát tettem a hitszegő Lipót fejére!”

Annyi bizonyos, hogy Zrínyi megöletésének hírért szívesen veszik Bécsben az udvarnál épugy, mint szívesen hallják Kanizsán a „Pogány Török ebek”, – kik életében „mérgező foggal acharkodnak reá” most pedig még egyszer, „reá ugatnak”, mikor a halálhír fölötti örömben a várban levő összes ágyukból victoriát lönek.

Zrínyi halála után még 26 évig rabiga alatt nyög Kanizsa végvára, míg a haszontalanul elpazarolt tömérdek emberáldozat után Batthyányi Ádám vezérsege alatt 1690-ben 60 ezer főből álló keresztény hadsereg veszi ostrom alá s ez előtt végre megadja magát az éhségtől elgyötört, füvekkel és gyökerekkel táplálkozó 600 főből álló csekély várórság.

A vár bevételének emlékére Lipót császár háromféle gyönyörű érmet veretett. Mindegyik érem egyik oldalán Kanizsa várának képe van.

Szabad elvonulás lévén kikötve, az őrség nejeivel és gyermekeivel együtt ment vissza Törökországba.

A kanizsai törökök feleségeinek nagy része keresztény nő volt. Míg a capitulatio feltételei Bécsből a császártól helybenhagyva visszaérkeztek, azon idő alatt a keresztény táborban levő szerzetesek a várba több ízben erőszakkal bementek (a török tiltakozása és az ideiglenes megegyezés pontjai ellenére,) és az asszonyokat rábeszélni törekedtek, hogy váljanak el pogány férjeiktől, mert másként nem gyóntatják meg. De az asszonyok semmiképp se voltak rábírhatók az elválásra. Végre is a barátok kényszerültek engedni és a makacs nőket meggyóntatni s bűneiktől feloldozni, hogy Istennel kibékülve mehessenek férjeikkel új hazájukba.

Ekkor elhomályosult a félhold fényessége: Kanizsáról való kiűzésök után a törökök végkép eltűntek hazánkból.

A török uralom alatt a következő négy részből állott Kanizsa városa: Óváros vagy Régiváros (Alte-Stadt,) Újváros (Neue-Stadt) Külsőváros (Vorstadt) és Rácváros (Raitzenstadt.)

Lipót császár 1702-ben megparancsolta Kanizsa erősségének lerombolását, nehogy a török újra elfoglalhassa.

A Régi és az Újvárost, – melyek különben is leégetve és összelődözve voltak, – elpusztították a várral együtt. A lakosok a Külsővárosba húzódtak, hova az invalidusok is házakat építettek a Lipót császártól kapott ingyen fundusokra.

A várban volt városrészeknek (Ó és Újvárosnak) megsemmisítése folytán nem voltak többé szükségesek az eddigi megkülönböztető nevek, azért egyszerűen a régi néven Kanizsának hívták ezután is a megmaradott részeket, de a nagyobbikat a Külsővárost Nagy-Kanizsának, a kisebbiket a Rácvárost pedig Kis-Kanizsának nevezték el.

Nagy- és Kis-Kanizsa tehát sohasem volt különálló két város.

A régi vár teljesen eltűnt, és a vizsgálódó szem most alig képes helyét megállapítani a Vári réten a kiemelkedő körvonalakban.

Még két rom van Kanizsa vidékén. Az egyik a Szent-Miklós templom maradványa; csupán néhány tégladarab a Nyires erdő szélén. Ez a templom mintegy kétszáz év előtt pusztult el.

A másik a Szent Péter egyházának nevezett pálos kolostor romja, közvetlenül a város határa mellett, de már a Szentgyörgyvári szőlőhegység területén. A zárda mély vízárkokkal volt körülvéve s kőfalakkal és felvonóhíddal megerősítve. Elpusztult a tizenhatodik századbéli törökháborúk alatt. Az épületekből még látható szétszórva néhány ezer tégladarab, melyet a nép el nem hordott építkezésekhez, vagy össze nem tört kincsek keresése közben. Néphagyomány szerint a föllázadt köznép dúlta szét a kolostort és öldöste le a barátokat, mert az urirendből való szerzetesek túrhetetlenül sanyargatták a környéket, nőket raboltak, s vadászatban és tivornyában töltötték életüket. A zárda helyét a kanizsai nép Romládék néven ismeri.

A lerombolt kanizsai várat Grasics báró kapta meg, kitől megvette a Szapáry grófi család. Szapáry (II.) István gróf, – ki a vár tégláiból házat építtetett, melyet máig is „vár”-nak hívnak, – utódok nélkül 1743-ban meghalt s uratlanul maradt vagyonát a fiscus foglalta el. A koronától pedig rövid idő múlva megszerezte magának a kanizsai birtokot Batthyányi Lajos gróf az ország nádorispánja. – Ez a Batthyányi család, mely időközben hercegi rangot nyert, máig is bírja Kanizsát.

– A pogány török kiűzése után a vallást viszi túlzásba a sokáig elnyomott, elbutult nép. Feltámadnak Kanizsán is a boszorkánypercek.

Molnár Mária „jött-ment személy” 1714. október 19-én a hóhér kínzása közben bevallja, hogy boszorkányozott. A vallatás után még aznap kiviszik a vízhez, hol négyszer vízbedobja a hóhér, a bírácoknak és tengersok népnek jelenlétében.

És íme! – mint a jegyzőkönyv mondja, – „úgy úszik a vízen, mint a toll!”

Az ördög cimborája a következő rettenetes dolgokat vallotta be: 1.) rontást tett a teheneknek és elvette tejüket; 2.) a tűzhelyen meggyújtott valami szalmafélét és az nem akart elégni; 3.) esőt tud csinálni és esőt elállítani.

Azonban másnap visszavonta vallomását és tagadott mindent. Dacosan állott bírái előtt és semmimást nem felelt, mint azt, hogy „úsztassák meg” csak még egyszer, majd meglátják, hogy lesüllyedni fog a víz fenekére.

Csakhogy nem eresztik ám újra vízbe, nehogy valami bűbajos módon elszökjék!

Ehelyett másnap és harmadnap tanúvallomásokkal bizonyítják rá a boszorkányságot a nemes Bächmegey György prefectus elnöklete alatt együttülő városi tanács és a kirendelt bírák.

Eskü alatt vallják érdemes Jagovátz György és Balog Katalin tanúk, hogy csakugyan megtette mind a három rendbeli boszorkányozást. Sőt magának a vádlottnak 19 éves leányával Évával is kivallatják valamimódon, hogy anyja tudott esőt csinálni.

Ezek alapján elítélik Molnár Máriát egy utolsó kínos tortúrára oly feltétel mellett: ha nem ismeri be boszorkány mivoltát, akkor a hóhérmester lefejezi és testét megégeti; de ha a „Pactum cum Diabolo”-t bevallja, akkor is megégetik ugyan, de kegyelemből élve hurcolják a máglyára.

Az elégetés nagy ceremóniával történt az egész környék népének jelenlétében.

A népnek ezen szomorú hátramaradottságán gróf Batthyány József kalocsai érsek segített azzal, hogy 1765-ben Kanizsán a piaristák vezetése alatt gymnasiumot létesített a földesúrnak gróf Batthyányi Lajosnak 10 ezer váltóforintos alapítványán, mely intézetnek a megnyitás után két érig tanára volt Simai Kristóf is.

Zalában és Somogyban bosszú ideig nem volt a kanizsain kívül más gymnasium.

A kanizsai gymnasiumot 1850-ben eltörülte az osztrák cultusminister, hogy a lázadó magyar néptől a művelődést megvonhassa. És csak sok utánjárásra engedélyezett kis gymnasiumot, melyet 1867-ben a város főgymnasiummá emelt.

Kanizsa nagy erőfeszítéseket tett, hogy szabad királyi várossá lehessen. E célból igen sokszor, nevezetesen 1739-ben, 1742-ben, majd 1791-ben, deputatiókat küldött a magyar királyhoz Bécsbe. De a vármegye és a Batthyányi hercegek mindig meg tudták akadályozni Kanizsa óhajlásának teljesedését.

Ranolder János veszprémi püspök 1863. július 7-én a mura-kereszturi apátság székhelyét Kanizsára ajánlotta áttenni, ha a város a plébánia jövedelmét az apátságnak adja. Ezt az ajánlatot a város közönsége nem fogadta el a franciscanus szerzetesek iránti szeretetből, „mert a cholera járvány alatt magukat önfeláldozóan viselték.”

Ranolder János még egy ajánlatot tett Kanizsának 1868. december 3-án, mely szerint saját költségén egy ingyenes leánynevelő intézetet akart (esetleg óvodával együtt) nyolc apáca vezetése alatt Kanizsán felállítani. A város egy évi tanakodás után ezt az ajánlatot is visszautasította. (Később ugyanilyen zárdát Keszthelyen építtetett a püspök.)

Az 1887-ik évben Eperjesy Sándor városi képviselő indítványára a felsőörsi prépostságnak Kanizsára helyezése iránt tesz lépéseket a város közönsége, de ennek sem lett sikere, mert a patrónus Batthyányi herceg semmiféle áldozatra sem volt hajlandó.

Az 1867. évi oct. 21-én Babochay János városbíró indítványára Kanizsa város fölterjesztést intéz a magyar országgyűléshez, hogy Zala- és Somogy vármegyéknek Kanizsához közelebb eső vidékei egyesíttessenek és külön vármegyévé alakíttassanak Kanizsa székhellyel.

Az országgyűlés nem szólt semmit, de Kanizsa ebbeli törekvéseire Zalamegye adott feleletet. Alig négy hónap múlva 1868. február 3-án Barcza Sándor alispán elválasztotta Kis-Kanizsát Nagy-Kanizsától olyformán, hogy külön községbíróvá választatott Kis-Kanizsára, a két városrész vagyoni ügyeit pedig közös delegatio intézte.

Ez a körülmény sok viszálykodás magva lőn a testvér-városrészek között, mely csak 12 év múlva (1879. év végén) ért véget azzal, hogy a végleges elválasztás lehetetlenségét mindkét városrésznek lakói belátván, – a már előbb fizetett temérdek eljárási költségen felül még utólag fizettek nyolcezer forint ügyvédi honoráriumot, – és megbékültek.

A közvetlen Kanizsa mellett, de már Somogymegyében fekvő Bagola és Alsó-Sánc községek 1884. évben azt kérvényezték az országgyűlésnél, hogy Kanizsával egyesítse őket. De az országgyűlés sem erre, sem pedig Nagy-Kanizsa város 1891. március 12-én ugyanoda felterjesztett azon kérelmére, hogy Kanizsát a törvényhatósági városok sorába helyezze, – semmiféle intézkedést nem tett.

A francia háborúk idején polgárorséget állított fel a város, az 1848-iki forradalom alatt pedig nemzetorséget. Ekkor vad serezsánok raboltak és féktelenkedtek Kanizsán, a városi tanácsot kényszerítették temérdek természetmennynek kiszol-

gáztatására, – és még 1862. évben is deputatiót küldött városunk a császár ő felségéhez, hogy a Kilik Péter által Jelasics hordáinak kiszolgált s a város által megfizetni kötelezett húsok árát térítse meg. A serezsánokon kívül még a császári katonák is megsarcolták 1848-ban a várost 8000 forinttal.

Kanizsa régi erőssége posványban és sárban feküdt s így megközelíthetetlen volt. A török elől behúzódott a megriasztott nép a 30 kilométer kiterjedésű, fákkal és bokrokkal benőtt mocsárba, hova nem lehetett követni, és ott csikkal, halal és madártojással táplálkozott.

A végvár megszüntetése után Kanizsa arra törekedett, hogy a mocsarat és sarat eltüntesse, és a várost, miként régen volt, a vidék centrumának megtartsa. A mocsaras völgyet az összes birtokosokkal közös költségen csatornáztassák, a vizet elvezették, s annak helyén a talaj kiszáritása után a berki pompás réteket megteremtették.

Kereskedelme már a múlt században óriási méreteket vett, a ez megmaradt egész a legújabb időkig, bár azalatt a közlekedési eszközök teljesen megváltoztak. Csányi László 1849-iki közlekedési miniszter Kanizsán keresztül akarta a Balatont és Murát egy hajózható csatornával összekötni s ezzel Zala- és Somogy megyéknek közlekedését a tengerig kiterjeszteni, gróf Széchenyi István régebbi terve alapján. Azonban a nagyszabású terv a Csányi tragikus halála után beállott szomorú időkben nem nyerhetett megvalósítást.

A közlekedés emelése céljából a város 1857. évben hatvan holdnyi területet ingyen átengedett a déli vasútnak.

Szorgalommal és áldozattal sikerült Alsó Pannónia kereskedelmének gócpontjává tenni Kanizsát mely Fiume és Triesten át a tengerrel, nemkülönben a monarchia fővárosaival Budapesttel és Béccsel egyenes vasúti összeköttetésben áll.

A horvát nép a forradalom előtt önkényt Kanizsa felé gravitált. Itt adta el terményeit, gyermekei itt jártak iskolába. A horvátok magyarosodása céljából a negyvenes években tanítóképző intézetet tartott fenn az állam Kanizsán, melyet azonban a forradalom után megszüntettek.

Szintúgy megszüntették az itt volt pénzügyigazgatóságot és később (már magyar ministerium alatt) a távíróigazgatóságot.

A forradalom leveretése után jöttek az elnyomatás keserű esztendői.

Sokat kellett túrnunk. Városunk egyik fiát Pataki (Piringer) Mihály volt honvédszázadost Bécsben ki is végezték.

Hosszú idő után mikor végre 1861. évben tördelni kezdtük bilincseinket, akkor Kanizsa városának tisztviselői kara ezt a passust is belevette esküjébe:

„Esküszünk, hogy a magyar alkotmánytól és annak szentesített törvényeitől semmi körülmények között eltérni nem fogunk! Isten minket úgy segéljen és Istennek minden szentei!”

– Ezt az esküt tartsa meg minden magyar és akkor oly bizton kiáltom, mint a mily törhetlen hittel kiáltotta ugyanezt a zalamegyei születésű Gáspárics Márk szerzetes a vértanú halál előtt:

„Élni fog a haza!”